

דף שבועי

בס"ד

פרשת כי תשא, תשפ"ב, מספר 1458

"אֲנֹכִי ה' אֶל־לֵהִיד הַמַּעֲלֶדֶ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" איתי ליפשיץ

פרעה והשנייה אל ישראל. בשליחות אל פרעה נוכל לזהות את ה"יציאה" ובשליחות אל בני ישראל נמצא את לשון ה"עלייה".

בשליחות של משה אל פרעה, אדון העבדים, נאמר בסנה: "וְאֶשְׁלַח אֶל פְּרַעֲהוּ וְהוֹצֵא אֶת עַמִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם" (שמ' ג:י). ומייד אחר כך: "וְאָמַרְתָּ אֶל פְּרַעֲהוּ כֹה אָמַר ה' בְּנֵי בְכוֹרֵי יִשְׂרָאֵל. וְאָמַר אֲלֶיךָ שְׁלַח אֶת בְּנֵי וְעֲבַדְנִי" (שמ' ד:כב-כג). שני הפסוקים הללו מדברים על יציאת עבדים ושילוחם.¹ יציאת עבד מתחת יד אדונו יכולה להיעשות בשני אופנים; האחד – האדון משלח את עבדו לחירות, והשני – קניית העבד מידי אדונו על ידי אדון חדש. גם קניית עבד יכולה להיעשות בשני אופנים: קניית בן חורין המוכר עצמו לעבד, וקניית עבד מיד אדונו הקודם. יציאת ישראל ממצרים נעשתה באופן השני. ישראל יצאו מעבדות פרעה לעבדות ה', ל"וְעֲבַדְנִי"² וכן: "כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדֵי הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי ה' אֶל־לֵהִיכֶם" (וי' כה:נה). הקב"ה קונה לו את ישראל לעבדים מידי אדונם הקודם פרעה: "עַם זֶה קָנִיתִי" (שמ' טו:טז). יציאת מצרים היא אירוע משפטי שמשנה את מעמדנו מעם של עבדים לפרעה לעם של עבדי ה'; יציאה מעבדות פרעה הטוטלית לעבדות ה' הטוטלית.³

הלשון השנייה היא העלייה ממצרים שנזכרת, כאמור, בסנה. היא מצויה דווקא בשליחות של משה לעם ישראל, והעלייה ממוקדת בדרך שעל עם ישראל לעלות בה ממצרים אל הארץ המובטחת. גם כאן נראה שהעלייה ממצרים אינה עניין פיזי בלבד, ויש לה גם משמעות רוחנית.⁴ ראשון העולים ממצרים

בפתחה של פרשת העגל נאמר: "כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הָעֵלְנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (שמ' לב:כג), לא נאמר 'אשר הוציאנו מארץ מצרים'. כך גם בחטא העגל: "וַיֹּאמְרוּ אֵלָה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָעֵלְדֶךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (שמ' לב:ד), לא נאמר 'אשר הוציאוך מארץ מצרים'.

להלן אנסה לעיין, במגבלות המקום, בהבחנה שבין "יציאת מצרים" לבין "עלייה ממצרים".

בספר בראשית התבשרנו על סיום גלות מצרים בשתי אמירות. בברית בין הבתרים: "וְעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה... וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בְרַכְשׁ גָּדוֹל" (בר' טו:יג-יד), ובדברי ה' ליעקב אבינו: "אֲנֹכִי אֶרְדֶּה עִמָּךְ מִצְרַיִמָּה וְאֲנֹכִי אֶעֱלֶדְךָ גַם עֹלָה" (בר' מו:ד). אם כן, בסיומה של גלות מצרים תהיה לעם ישראל יציאה ועלייה. באופן מילולי, "יציאה" ו"עלייה" הן תנועות פיזיות. "יציאה" היא תנועה מן הפנים אל החוץ, ו"עלייה" היא תנועה מלמטה למעלה. היציאה ממצרים מתארת את הפרידה הפיזית מארץ מצרים, מפרעה ומעמו, והעלייה מתארת את הדרך העולה ממצרים, כשסופה היעד שהוא ארץ ישראל.

כך גם בסנה; הקב"ה אומר למשה: וְאָרְדָּה לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם וְלַהֲעֲלֹתוֹ מִן הָאֶרֶץ הַהִוא אֶל אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה" (שמ' ג:ח) – הרי לנו עלייה. ובהמשך בסיפור הסנה (שמ' ז:י): "וְהוֹצֵא אֶת עַמִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם – הרי לנו יציאה. וכן גם בהמשך: "פֶּקֶד פֶּקֶדְתִּי אֶתְכֶם וְאֶת הַעֲשׂוֹי לְכֶם בְּמִצְרַיִם. וְאָמַר אֶעֱלֶה אֶתְכֶם מִצְרַיִם אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי" (שמ' טז:ז). מכאן ואילך תדבר התורה הן בלשון "יציאה ממצרים" והן בלשון "עלייה ממצרים", והשאלה היא מתי התורה בוחרת לדבר בלשון "יציאה" ומתי בלשון "עלייה", ומה משמעות הדבר.

נראה להציע ששתי הלשונויות טומנות בחובן לצד המשמעות המילולית, הפיזית, משמעות נוספת.

לשון ה"יציאה" נקבעה, כאמור, כבר בברית בין הבתרים, במשמעות של יציאה מעבדות. בלשון התורה, עבדות מסתיימת ב"יציאה", ועל העבד נאמר: "שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וַיִּשְׁבַּעְתָּ יֵצֵא" (שמ' כא:ב). אם כן, היציאה ממצרים אינה יציאה פיזית בלבד, אלא שינוי המעמד המשפטי של עבדי פרעה. יציאה מעבדות היא אם כן מונח משפטי.

אם נדייק במעמד הסנה, נוכל לזהות שתי שליחויות נפרדות שאליהן נשלח משה: האחת אל

1 התורה קבעה חובת העניקה לעבד המשולח: "לֹא תִשְׁלַחְנוּ רִיקָם. הַעֲנִיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֵּאֲנֶךָ וּמִגֵּרְךָ וּמִיִּקְבֶּךָ" (דב' טו:יג-יד). כך גם היציאה ממצרים מתכתבת עם חובת העניקה שנקבעה בשילוח עבדים. כך נאמר בסנה: "וְאַחֲרֵי כֵן יִשְׁלַח אֶתְכֶם. וְנִתְתִּי אֶת חֵן הָעַם הַזֶּה בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וְהָיָה כִּי תִלְכּוּן לֹא תִלְכוּן רִיקָם. וְשָׂאֵלָה אִשָּׁה מִשְׁכַּנְתֶּהּ וּמִגֵּרַת בֵּיתָהּ כְּלֵי כֶסֶף וְכֵלֵי זָהָב וּשְׂמֹלֹת" (שמ' ג:כב), ואכמ"ל.

2 ביטוי זה מופיע שבע פעמים בפרשות "שמות", "וּרְאָה" ו"בֹּא".

3 האם יש ברעיון זה כדי לקדם את ההבנה מדוע היה על עם ישראל לעבור את גלות מצרים ומוראותיה? להרחבה ראו: מו"ר הרב חיים סבתו, שיחה לפרשת שמות תשפ"ב - <https://youtu.be/1GSHwTchJlk>.

4 ספרי דברים פרשת דברים פסקא כג: "מגיד שארץ נענע גבוהה מכל הארצות".

* הרב איתי ליפשיץ, ר"מ במכון הגבוה לתורה, אוניברסיטת בר-אילן.

נא:). וזהו שנאמר (תה' קו:כ): "וַיִּמְרוּ אֶת כְּבוֹדִם בְּתַבְנִית שׁוֹר אֲכַל עֵשֶׂב".

נמצא, שלאחר מעמד הר סיני, רק ביחס לעלייה ממצרים שיתפו ישראל את משה כמנהיג וכמתווך, ולכן הרגישו אבודים בחסרונו וביקשו לראות בעגל את ממשיכו. ואילו ביחס ליציאת מצרים כבר ידעו כל ישראל כי "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (שמ' כ:ב). הרמב"ן גם הסביר בפירושו:

וטעם "אֲשֶׁר הֶעֱלִית מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (שמ' לב:ז) יובן מפסוק 'וַיִּסַּע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּם סוּף' (שמ' טו:כב) ... ומשה אמר בתפלתו "אֲשֶׁר הוֹצֵאת מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכַח גְּדוֹל וּבְיַד חֲזָקָה" (שמ' לב:יא), כי אתה לבדך הוא המוציא.

רעיון יציאת מצרים על ידי ה' והיותנו עבדיו וקניינו לא נפגם בחטא העגל. השיתוף של העגל בהמשך העלייה ממצרים הוא זה שעמד במוקד החטא, והמשא ומתן בין משה לקב"ה לאחר חטא העגל עוסק כולו בשאלה איך ממשיכים את מהלך העלייה אל היעד.

עד כאן הפשט, ומכאן הדרש: יעד העלייה הפיזית מארץ מצרים יכול היה להסתיים בהגעתנו אל הארץ המובטחת, אך העלייה הרוחנית, מטבעה שהיא מתמשכת.

בהמשך עלייתנו יש לצפות לתיקון ולהפנמה שה' הוא זה הממשיך להעלותנו ממצרים: גם אחרי שהגענו אל הארץ המובטחת ונלחמנו עליה, התורה מצווה עלינו בפרשת "שופטים": "לֹא תִירָא מֵהֶם כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ הַמַּעֲלֶךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (דב' כ:א).

יציאת מצרים הייתה נקודה בזמן שממנה הכול נובע: "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם". משם התחיל תהליך של עלייה והתעלות שנפגע בחטא העגל. כמו ברגע הנשגב של בריאת העולם, כשנוצר האדם ולאחר מכן באה הנפילה שבחטא, כך גם ברגע הנשגב של יציאת מצרים ומעמד הר סיני באה לאחר מכן הנפילה של חטא העגל. הנפילות הן חלק בלתי נפרד מתהליך העלייה שאיננו מתקדם בקו ישר. חטא העגל מלמד אותנו שתהיינה נפילות בדרך, אך גם לאחר הנפילות יש להמשיך את העלייה. בדומה לאמור בדבר הראשון יקוים בנו בע"ה גם האמור בתהלים (פא:יא): "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ הַמַּעֲלֶךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הֶרְחַב פִּיךָ וְאִמְלֵאָהוּ". תהליך העלייה מתמשך, ויקויים בנו: "וְלֹא יֵאמְרוּ עוֹד חִי ה' אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. כִּי אִם חִי ה' אֲשֶׁר הֶעֱלָה וְאֲשֶׁר הֵבִיא אֶת זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צִפּוֹנָה וּמְלַל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדְחָתִים שָׁם וַיָּשְׁבוּ עַל אֲדָמָתָם" (יר' כג:ז-ח).

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת: <http://www1.biu.ac.il/parasha2> כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל. הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

היה אברהם אבינו: "וַיַּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם" (בר' יג:א), ועל פסוק זה הזוהר דורש: "וְאִסְתַּלַּק לְדִרְגָּה קְדָמָה (התעלה לדרגתו הראשונה), דְהוּהוּ בֵּיה בְּקִדְמִיתָא, וְעָאֵל בְּשָׁלֵם, וּנְפַק בְּשָׁלֵם" (פרשת תולדות). כך דורש גם תנא דבי רבי ישמעאל על הפסוק בסוף פרשת השרצים (וי' יא:מה): "הַמַּעֲלָה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהִיֵּת לְכֶם לֹא-לְהִיֵּם וְהִיֵּיתֶם קְדָשִׁים כִּי קְדוֹשׁ אָנִי": "אמר הקדוש ברוך הוא: אילמלא (לא) העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל דבר זה, שאין מטמאין בשרצים - דיי" (בבא מציעא סא ע"ב). נמצא שהעלייה ממצרים אינה עלייה פיזית בלבד, אלא מסלול של התעלות רוחנית.

הרב שבתי רפפורט הציע לי בשיחה עימו להבחין בין "יציאה" שהיא נקודה בזמן - כמעשה הקניין, לבין "עלייה" שהיא תהליך מתמשך הדומה יותר לתהליך חינוכי.

ויש להוסיף על דבריו. ייתכן שביציאה ממצרים אנחנו פאסיביים; מצרים מגרשים אותנו ב"קומו צאנו... כִּי גִרְשׁוּ" (שמ' יב:לא, לט), והאדון החדש, הקב"ה, "הוא ולא מלאך", לוקח אותנו לו לעבדים. וכך, ברגע אחד, שלא ממש תלוי בנו, הפכנו לעם של עבדי ה'.

לעומת זאת, העלייה ממצרים היא תהליך שאנחנו חייבים להשתתף בו; לעלות ולהתעלות. אומנם, אין בכוחם של עבדים להעלות את עצמם למדרגה הרוחנית שאליה מכוונת העלייה ממצרים, אך אנו חייבים להיות נוכחים ולבחור בתהליך: 'לכתך אחרי במדבר'.

נחזור לשאלה שבפתיח על השימוש בסיפור העגל בלשון "הַעֲלֵנוּ" ו"הַעֲלֹךְ" מארץ מצרים. כך גם אמר הקב"ה למשה: "לָךְ רֵד כִּי שַׁחַת עִמָּךְ אֲשֶׁר הֶעֱלִית מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (שמ' לב:ז), וכך גם במהלך התיקון והסליחה על חטא העגל. הפרשייה כולה עסוקה בשאלה איך תימשך העלייה: "לָךְ עֲלֵה מִזֶּה אֶתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר הֶעֱלִית מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל הָאָרֶץ... כִּי לֹא אֲעֲלֶה... אֶתָּה אֲמַר אֵלֶי הַעֲלֵ אֶת הָעָם הַזֶּה... אֵל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה" (שמ' לג:א, ג, יב, טו). מה משמעות הדבר?

לפי פירושי רש"י ורמב"ן, כשבושש משה לרדת מן ההר, הייתה משאלתם של ישראל שיהיה מי שימשיך להורותם הדרך, והיא ה"עלייה"⁵. ובלשון רמב"ן:

אמרו, משה שהורה לנו הדרך ממצרים ועד הנה, שהיו המסעים "על פי ה' בְּיַד מֹשֶׁה" (במ' ט:כג), הנה אבד ממנו. נעשה לנו משה אחר שיורה הדרך לפנינו ע"פ ה' בידו... שלא בקשו העגל להיות להם לאל ממית ומחיה, ו(לא) קבלו עבודת אלהות עליהם, אבל ירצו שיהיה להם במקום משה מורה דרכם... והנה לֹא תמצא שיאמר בעגל בשום מקום אשר הוציאנו ממצרים, כי הם מודים במי שאמר "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (שמ' כ:ב), כי שמו הגדול הוא המוציא אותם משם, אבל יאמרו במקומות רבים אשר העלוך, כי יקחו זה במקום היד הגדולה "הַמַּחְרַבֵּת יָם... הַשְּׁמָה מַעֲמֵקֵי יָם דָּרָךְ לַעֲבֵר גְּאוּלָּיִם" (יש')